

AMAGYAR NEMZETI MÚZEUM RÉGISÉGTÁRÁBAN

IRTA SZOKOLAY BÉLA

Amit egy ország az eliszapolódott multjából feltár és gonddal, szeretettel összegyűjt, mindaz nemcsak a multbeli kultúrájának — ahogy mondani szokták — tárgyi bizonyítéka. Nemcsak a nemzeti büszkeség, öntudat, vagy az annyira reális és mégis homályos életerő elixire, hanem határozott, megszabott és kötelező út, amit a nemzet tömegének lábnyomairól rekonstruálunk. Arany-, ezüsthalmik, ékszerek, drágaköves, gyöngyös boglárók, csattok nemcsak a mi nemzeti hiúságunk ünneplő díszruhájának ékességei, hanem iránymutatói is annak az útnak, amit a mult a jövő számára kiszabott. Ezért — minden tudományos objektivitás fölött — százszorosan fontos és nehéz a múzeumi anyag megválogatása és elrendezése. A gyűjtőt, a tudós rendezőt a szó legszorosabb és legkínzóbb értelmében megkísértik azok a gyönyörű szép és nemes anyagban készített utánezatok, amik a mai lelkiismeretlen műkereskedelemben igen általánosan vannak forgalomban. A magyar régészetnek, mint alább látni fogjuk, igen nehéz és csak igen alapos körütekintéssel megoldható problémái vannak. Talán nagyrészen a mostoha történelmi sorsa miatt, talán azért is, mert a legújabb időkben is meglehetősen mostoha gyermek a régészet, de bizonyos, hogy éppen a Nemzeti Múzeum régiségtárának régebbi vezetősége is követett el olyan mulasztásokat,

miket a jelenlegi igazgatója, dr. Varjú Elemér, tudós rekonstruktőre és rendezője, dr. Höllriegel József tanár csak nagy nehézségek mellett tudnak jóvátenni. Az eddigi rendszer nem tartotta szem előtt a nemzeti és keresztényi vonásokat, a kor általános liberalizmusa mentén haladva, szinte dugdosnivaló primitivitásnak tüntette fel a régi mesterek alkotásait ihlető hatalmas vallásos érzést, csatlakozott ahhoz az áramlathoz, mely a „kultúrát, művészetet felszabadította az egyház gyámsága alól és a fajiság szűk korlátai közül” s ezzel mintegy meghamisította a történelmet. És bizony ma már sokszorosan nehéz a gyűjtemény anyagának ilyen értelmű kiegészítése. A rossz gazdasági viszonyok, a szanalás gondjai mellett, a legsúlyosabb ok az, hogy a trianoni határok éppen azokat a területeket vágták le az ország testéről, melyek a török dúlástól megmenekültek és így régészeti szempontból is értékesebb anyagot őriztek meg az utókor számára.

Dr. Höllriegel József tanár, aki az egész régiségtáron átvezetett és szíves volt felvilágosítást, magyarázatokat adni, többek között elmondta, hogy nemrégiben egy külföldi régész látogatója csodálkozva kérdezte: „Hogy van az, hogy Magyarországnak, ahol a festészetnek, szobrászatnak olyan óriási és szép modern palotát emeltek, az egész kultúrát magába foglaló Nemzeti Múzeum anyaga számára jóval kisebb épülete van?” Közismert hányatások, viszontagságok után a rendkívül gazdag és értékes ethnográfiai rész most egy iskola épületében nyert ideiglenes elhelyezést és éppen a város túlsó végén. Pedig értékes és tanulmányos volna, ha a néprajzi rész közelebb volna a régiségtárhoz. Éppen a magyar szempont miatt is. A mai magyar népművészet leszármazottja annak az ornamentikának, amit őseink magukkal hoztak s amely a pogánykori sírok tanúsága szerint Szaszanida-kori perzsa művészettel rokon. Tarsolyfedeleken, boglárakon, szíjvégeken fordul elő leggyakrabban. Természetesen ez az ornamentika a nyugati művészet hatása alatt visszahúzóódik, de nem enyészik el. Van egy tarsolyfödél, mely a bevésett keleti díszek kellős közepében román kereszttel, már a kereszténység első nyomát mutatja. Az Árpád-kori leletek (1000–1301-ig) felváltva és keverten keleti, bizánci és román stílusú ornamentikkal vannak díszítve. (Konstantinus Monomachus koronájának zománcos lemezei. Ostyartartó és a régi korona díszei limogesi zománccal, egy keleties szenteltvíztartó, stb.)

Ez a keleti ornamentika még a gótikus korszakba is sok értékét áthozta (Anjouk és Zsigmond idejébe) és pedig leginkább mindig valami (ősinek mondható) sajátosan magyar eljárással összefüggésben. Ilyen az itt bemutatott ereklyetartó (csóktáblácska), melyen a

EREKLYETARTÓ (CSÓKTÁBLÁCSKA)

sodronyománc kerületdísz u. n. nefelejcs és tulipán motívumokból áll.

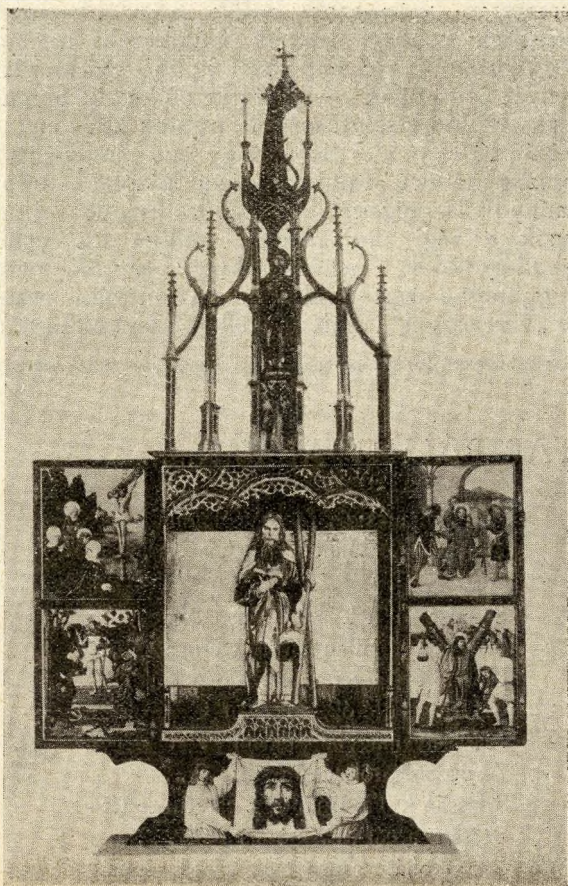
Természetesen ez az önmagában elszigetelt stílus nem versenyezhetett a gótika nagy hatalmával, mely épületeken, ruházaton, fegyvereken és használati evőeszközökön általánosan és egyenletesen jelent meg. Bámulatos gazdagságát és egységét látjuk a Zsigmond friss-palotájának romjain, káprázatosan finom faragású XIV. század eleji francia elefántcsont-házioltárkákon, monstranciákon, mánuálékon, faszobrokon, keresztelőmedencéken, vasvetetű „Einbaumtrouche“ n stb. — míg a késő gótika csodálatos szépségű templomi berendezésén kibontja a teljes, gazdag virágját.

A késő gótikus egyházművészet nagytermében öt szépséges oltár áll. Közülük talán a legszebb a *Szent András oltára* 1512-ből. A középső fülkében áll a szent szobra, egyike a legszebb, legépebb gótikus szobroknak. Különösen tiszta, nemes nyugalomú stílusa megkülönbözteti a többi szobroktól, melyek már többé-kevésbé a gótika barokk korát mutatják. Csodálatos naturalizmusán mint finom románc ömlik el az a tiszta és ártisztikus forma érzés, melynek szelíd, egyszerű határozottsága — ez olyan ritka művészi erény — magának a szentnek kifejezésével, a szemének elevenségével csendül össze. Predelláján Veronika kendőjét — mint az gótikus oltárokon meglehetősen gyakran előfordul — két angyal tartja. A jobboldalit, állítólag a reformáció emlékeképpen, két fejszecsapás érte. Hátsó oldalán viszont az örök gyermeki csintalanság nyomaiként nevek és évszámok vannak bevésvé 1500—1600 közti időből. Az oltár antependiumán címerekkel ékes brokát feszül. A két gótikus gyertyatartó között egy szöttes barchent-párna fekszik.

A *Szent Anna*-oltár középső részén a Mettercia plasztikus ábrázolása áll. Jobbról Szent Anna, balról Mária kezében a gyermek Jézust Anna felé tartja. A régi, hagyományos ábrázolásmóddal ellenkezően, ezen a szoborcsoporton, a kiválóan teljes kompozícióban olyan megkapó realizmus, annyi elevenség van, ami valószínűvé teszi, hogy Anna alakja egyúttal a donatrix arcképe is. A szárnyakon Jézus ősei vannak ábrázolva meglepően szép, zárt kompozíciókon, de gyakran a középső szoborcsoportéhoz sehogy sem illő primitivitással.

Szent Miklós-oltárán aranybrokáttal bélelt fülkében a szent alakja, kissé barokkos gótikus szobor áll. Felső rátét-képen a gótikus fiálék helyett a golgota három keresztje áll: közből Krisztus felséges nyugalma, kétoldalt a latrok irtóztatós kínban-vonaglása. A két szárnyon a szent csodái aranyozott ég előtt, a gótikában használatos eleven csillogású, lokális színnel.

A XV. század második feléből való — régiebb és hibásan restaurált — *Mária-oltár* kö-

SZENT ANDRÁS OLTARA 1512-RŐL.

zépső részén barnásszürke Mária-kép áll a kis Jézussal és négy angyallal. A predellán Veronika kendőjén mély barna színekkel festett, végtelen szelidségű, szenvedő Krisztus-kép néz szembe. Megdöbbentő erejével csodálatos ellentétben áll a kendőt tartó angyalok naiv rajza és jelentéktelenné szürkülő színei.

A terem sarkaiban szétszórortan több gótikus szobor van elhelyezve. Formailag egytől-egyig legtisztább stílusuk, de a színezésüket általában tönkretette a későbbi korokban, értés nélkül végrehajtott restauráció.

A vitrinákban álló sodronyománcsal, filigrános díszítésekkel gazdagon borított ötvösmunkák pompája, a falak mellett álló berakással, faragással, laposfaragással díszített és erdélyi szőnyegekkel teleaggatott *stallumok* impozás méretei mellett ezek a nagyobbbrészt falvakból kikerült oltárok csak rámutatások arra, hogy milyen pompázatos, hatalmas művészi alkotások lehettek azok, amiket a városokban elvesztettünk. Amiket ha a török le nem rombolt, fel nem égetett, elrabolt tőlünk Trianon — és örökre eljártszótt az a mulasztásunk, hogy nem 40—50 év előtt kezdtük a gyűjtést. A műkereskedelem korábban felismerte az antikvitások értékét mint az állam, nagy exporttal dolgozott s nemcsak az a

veszteség származott belőle, hogy idegenbe kerültek esetleg értékes műkincsek, hanem — miután a kicsempészett holmi származás-helyét eltitkolják — lehetetlenné teszik a magyar műipari sajátosságok pontos körvonalazását. Könnyen érthető, hogy egy „legyőzött“ ország háború utáni viszonyai között a tudományok is megsínylik a legyőzetést, de vajjon azok a régi mulasztások, amiket ma csak akadályoknak, nehézségeknek érzünk, nem függenek-e össze valahogy a multban azzal a „vereséggel“, amit el kellett szenvednünk?

